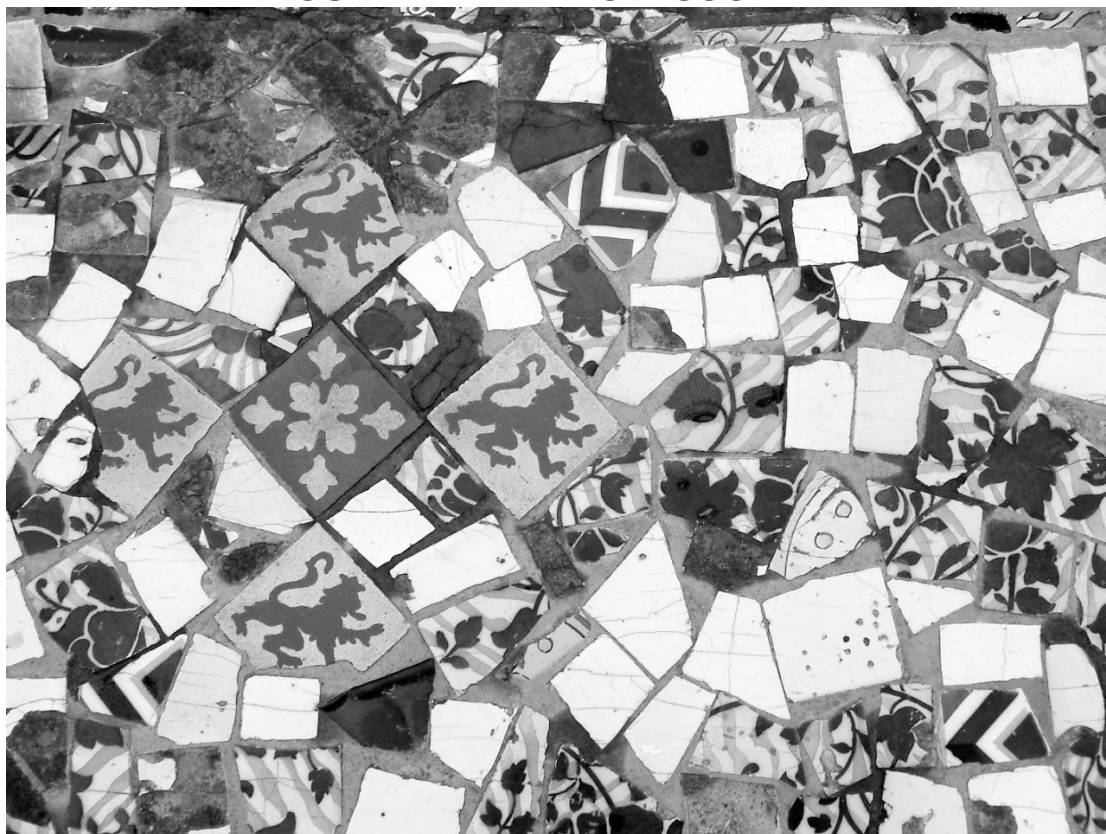

DESCOBREIX LA TEUA CIUTAT
EL MODERNISME A TORTOSA
L'ARQUITECTURA CATALANA AL TOMBANT DEL SEGLE XIX AL XX

GUIA PER AL PROFESSORAT

Autora: *Núria Segarra Barrera*

**Fotos,
disseny i
maquetació:** *Joan Carles Prats*

Revisió de textos: *Servei Local de Català*

Edita : *Ajuntament de Tortosa
Regidoria d'Ensenyament*

*Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació*

ÍNDIX

1. Presentació de l'activitat
2. Inserció curricular
3. Proposta d'activitats posteriors
4. Els canvis a la Tortosa del tombant dels segles XIX al XX
5. L'enderrocament de les muralles i la construcció dels eixamples
6. El modernisme: l'arquitectura catalana del tombant de segle
7. L'arquitectura al tombant de segle a Tortosa
8. L'obra de Pau Monguió a Tortosa
9. Bibliografia

1. L'ACTIVITAT

L'activitat que proposem consisteix en una visita amb els alumnes a un conjunt d'edificis modernistes que hem seleccionat, amb el suport d'un petit quadern d'exercicis que pautarà i ajudarà a integrar la informació que es transmetrà en la visita per part dels monitors.

Ens ha semblat imprescindible anar més enllà d'una simple anàlisi estilística dels edificis, i, amb aquest objectiu, hem incorporant al taller l'explicació dels canvis socials, econòmics i polítics que dugueren a l'enderrocament de les muralles i la construcció dels eixamples.

És així com situem l'alumne/a en l'espai físic i en el moment històric en què l'arquitectura modernista apareixerà a la nostra ciutat, en condicions similars a tot Catalunya.

En l'elaboració del quadern de l'alumne/a hem volgut que aquest es familiaritzés amb l'ús de diferents fonts d'anàlisi històrica, com la literatura a través de l'obra *Espurnes de la llar* de Vergés Paulí (1909), o la fotografia. La lectura i interpretació de plànols de la ciutat, i de plantes i d'alçats d'edificis són les eines i el camí que ha de permetre als alumnes el coneixement i la interpretació de la realitat actual de la nostra ciutat, a través de l'estudi i l'apropament a la seva història.

Ens ha semblat necessari també fomentar l'anàlisi i el posicionament de l'alumne/a envers l'estat de conservació del patrimoni, i la reflexió sobre el seu valor turístic.

2. INSERCIÓ CURRICULAR

OBJECTIUS DIDÀCTICS

Conèixer l'existència de les muralles medievals i el seu enderrocament
Entendre els canvis del segle XIX a Tortosa
Conèixer l'eixample de Tortosa
Identificar diferents estils artístics
Conèixer què és el modernisme
Habituar-se a observar el patrimoni

CONEXEMENTS PREVIS

Situar en el temps l'època del modernisme
Conèixer els canvis produïts per la Revolució Industrial
Conèixer aspectes de l'art modernista

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Tortosa al tombant de segle
L'enderrocament de les muralles i la construcció dels eixamples a Tortosa
L'arquitectura modernista
L'arquitectura modernista a l'eixample del Temple

ACTITUDS, VALORS I NORMES

Preservar el patrimoni cultural
Respectar les normes de convivència
Tenir un comportament participatiu

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Pràctica de l'observació directa
Interpretació de plànols, plantes i alçats
Interpretació d'elements artístics
Interpretació de fonts històriques (literatura i fotografia)

ACTIVITATS D'ENSENYAMENT-APRENENTATGE

Gràcies a l'observació de plànols i a l'anàlisi formal dels carrers, situarem el nucli antic i l'eixample
Visita als diferents edificis de l'eixample del Temple, on observarem les característiques de l'arquitectura del canvi de segle a Tortosa
Guia mitjançant exercicis de resposta l'observació de l'alumne/a

TEMPS I NECESSITATS

La visita té una durada aproximada d'1'45 h

3. PROPOSTA D'ACTIVITATS POSTERiors

Un cop a l'aula, proposem com a possibles exercicis:

1. Valorar l'activitat
2. Investigar la biografia de Joan Abril i de Pau Monguió
3. Redactar per grups un pla d'acció per tal de posar en valor turístic el conjunt patrimonial de l'arquitectura modernista (neteja, restauració, enllumenat, propostes de senyalització, edició de material de divulgació, visites guiades, etc.)
4. Debatre l'estat de conservació dels edificis modernistes

4. ELS CANVIS A LA TORTOSA DEL TOMBANT DELS SEGLES XIX AL XX

El canvi de segle a Tortosa va ser un moment de transformació tant en l'àmbit polític com en el social o l'econòmic.

Després de l'agitació del període precedent, el Sexenni Democràtic (1868-1875), que va assenyalar un parèntesi d'àmplies llibertats i la instauració de la Primera República espanyola (1873-1874), l'any 1875 s'inicia un període d'estabilitat constitucional i de conservadorisme social. La Restauració borbònica (1875-1923), el nou règim, formalment parlamentari, es va caracteritzar pel caciquisme i per la manipulació dels resultats electorals.

Malgrat tot, podem afirmar que les dues darreres dècades del segle XIX foren d'una certa prosperitat per a la nostra ciutat.

Entre la segona meitat del segle XIX i les primeres dècades del segle XX, la tendència demogràfica a la ciutat és ascendent. Jesús Sorribes¹ afirma que el cens de 1877 dona per al municipi de Tortosa la xifra de 24.057 habitants; al tombant de segle, el 1900, són pràcticament els mateixos: 24.452 habitants; vint anys després s'arriba als 33.044.

A l'augment de la població cal afegir una industrialització incipient, lligada a l'agricultura, que esdevindrà la base de l'economia del municipi. Els conreus principals seran els de secà, amb el cultiu de l'olivera i el garrofer. Cal, però, tenir en compte la construcció del canal de l'Esquerra de l'Ebre (1912) que va permetre un augment significatiu de les terres de conreu (arròs i horta) en aquella part del Delta.

Com ja hem apuntat, l'activitat industrial està molt vinculada al sector primari, i es relacionarà amb la transformació dels principals productes agrícoles de la zona: l'arròs i l'oli. Proliferaran els molins d'oli, els molins esclafadors d'arròs i els molins fariners. Derivat del conreu de l'olivera, trobarem activitats com el tractament de la sansa i la fabricació de sabó.

La indústria destinada a la transformació de l'oli i el vi provocà l'aparició d'una indústria metal·lúrgica destinada a fabricar la maquinària necessària per a aquestes transformacions.

En contrapartida, desapareixeran oficis artesans com el de teixidor, sense que s'implanten les modernes manufactures tèxtils que esdevindran motor de la revolució industrial a Catalunya. Altres oficis com el de calafat o filador també desaparegueren, però en perduraren d'altres com el de forner, ferrer, barber, fuster, etc.

¹ SORRIBES, Jesús: "Població, economia i societat a la Tortosa del canvi de segle". *T(D) Memorable estat de quan Tortosa canvià de segle*, 1986

Quant al comerç, cal destacar la comercialització de l'oli i de l'arròs. Tortosa continua conservant l'hegemonia comercial perquè és cap d'un potent mercat agrícola comarcal.

Cal tenir en compte que, amb l'arribada del ferrocarril (1867), la navegació tradicional pel riu, sostenidora del comerç, i activitat que havia estat base econòmica de la ciutat i de la comarca, es ressentí per la competència, i entrà en decadència. La construcció del Parc municipal de Tortosa (1880) al camp del Titets, on eren situades les drassanes, i la desaparició de mestres d'aixa, calafats i soguers, fou el principi de la fi. La progressiva obstrucció de les goles del riu també van contribuir a la desaparició de la navegació de cabotatge, i amb ella desaparegueren mariners i armadors. El tren va desplaçar els llaguts.

Amb l'arribada del ferrocarril, però, Tortosa quedava molt més ben comunicada amb Barcelona i amb València. Es construí el pont del ferrocarril per tal de travessar l'Ebre, i aquesta millora afavorí el comerç i les petites indústries, tot i que va contribuir a la desaparició definitiva de la flota tortosina.

La ciutat es transformarà físicament sota la direcció de la classe social dominant, la burgesia, que incorpora industrials, comerciants i professionals liberals. Els artesans, els obrers assalariats i els pagesos conformen la classe social inferior.

5. L'ENDERROCAMENT DE LES MURALLES I LA CONSTRUCCIÓ DELS EIXAMPLES

Com hem pogut veure, a mitjan segle XIX, Tortosa enceta un procés d'industrialització i un consegüent canvi social i econòmic, cosa que comportarà la necessitat d'eixamplament, d'enderrocar les muralles i les fortificacions que l'estrenyien, i créixer de manera ordenada.

L'augment de la població i la manca d'espai per a la construcció d'habitatges i d'infraestructures de sanejament, que milloressin les condicions higièniques insalubres que patia la ciutat, eren les principals causes que originaren l'enderrocament de les muralles.

Durant la primera meitat del segle XIX, enginyers militars van projectar diferents plans d'eixample cap a l'actual barriada de Ferreries que no es van arribar a realitzar mai.

Tot i que el primer assaig d'eixample es va dur a terme al Rastre cap a l'any 1860, el lloc era impensable per seguir creixent la ciutat, a causa, entre altres factors, del perill del barranc. El projecte intentava resoldre l'important augment de població que es produeix després de la Guerra del Francès (1808-1814), i respondre a les noves demandes de condicions d'higiene. L'eixample es materialitza en una dotzena d'illes de cases destinades a l'habitatge popular i situades a la vora del barranc.

L'enderrocament del conjunt de muralles i fortificacions que havia de permetre créixer la ciutat no es portaria a terme fins al darrer terç del segle XIX.

L'any 1868, davant l'actitud obstruccionista de la reina Isabel II que afavoria constantment el govern dels liberals moderats, hi haurà un pronunciament militar, el de l'almirall Topete a Cadis, que iniciarà el moviment revolucionari (1868-1875) que obliga Isabel II a abandonar el tron i la Península. A la major part de les poblacions es van fundar juntes revolucionaries. A Tortosa, el 30 de setembre, s'instaura una junta revolucionaria que, entre els primers acords que va prendre, inclou l'enderrocament de les muralles de la ciutat.

El decret d'enderrocament de les muralles serà aprovat definitivament pel Ministeri de la Guerra el 28 de gener de 1869. Així es derogava la Llei de muralles que fins aleshores havia impedit l'enderrocament i l'edificació en els terrenys propietat del ram de la guerra. Se cedien els terrenys a la ciutat, fet que facilitaria la venda de solars.

El control fiscal, la funció d'incomunicar la ciutat en cas d'epidèmia, o els conflictes com la Tercera Guerra Carlina (1872-1876), van aturar el procés d'enderrocament, ja que així ho dictaven les necessitats de la ciutat.

Acabada la Guerra Carlina l'any 1876, comença la fase definitiva d'enderrocament, malgrat l'oposició i les disputes amb el Ministeri de la Guerra, que continuava considerant la ciutat plaça forta. En arribar l'any 1892, podem afirmar que l'enderrocament de les muralles finalitza.

Paral·lelament a l'enderrocament de les muralles i baluards, es va construir els nous barris, els eixamples. Cada un dels panys de muralla enderrocat va donar lloc a un eixample: Remolins, Ferreries i el Temple.

A Remolins s'enderrocà la muralla interior, anomenada *Cortadura*, i la de la vora del riu, cosa que va permetre l'edificació de l'Esplanada i l'ampliació del barri cap a l'oest, en guanyar terreny al riu.

A Ferreries, l'enderrocament del cap del pont, l'incendi del pont de barques i la construcció d'un nou pont seran els principals fets que comportaran la nova urbanització de la zona.

El creixement més important de la ciutat es realitzarà a la zona del Temple. L'enderrocament dels baluards de Sant Pere, de la Mitja Lluna, de les fortificacions de la porta de Sant Joan i de la muralla medieval del carrer Teodor González, obren la ciutat en la mateixa direcció que havia seguit l'eixample baix-medieval al segle XIV. Cal tenir en compte com una de les causes que és en aquest sector on s'instal·larà l'estació del ferrocarril, que arribarà a la Tortosa l'any 1867, davant de la ciutat encara emmurallada.

L'any 1879 es va treure a concurs públic el pla d'eixample d'aquesta zona. El projecte guanyador va ser el de Sebastià Cabot, que serà aprovat definitivament l'any 1886. El retard en l'aprovació definitiva del projecte sembla que fou intencionat per part de l'Ajuntament; mentrestant, el Banc de Tortosa encarregà a Joan Abril, arquitecte municipal, el Pla d'Urbanització de la zona del Parc. Aquest Pla respon, segons Abril, a la necessitat d'incloure moltes zones edificades sense ordre per la part del Temple, Remolins i Ferreries. És aprovat per l'Ajuntament l'any 1885, mesos abans de l'aprovació del pla de Sebastià Cabot.

La ciutat dels Eixamples transformava la fisonomia d'una Tortosa que havia estat força estable des del segle XIV a causa de la seva condició de plaça forta. La Guerra Civil (1936-1939) va afectar una altra vegada la fisonomia de la ciutat, que fou reconstruïda als anys cinquanta del s. XX sota els criteris de l'organisme franquista anomenat Regiones Devastadas.

6. EL MODERNISME: L'ARQUITECTURA CATALANA DEL TOMBANT DE SEGLE

Durant les darreres dècades del segle XIX i les primeres del XX es desenvolupa a Catalunya un estil artístic: el modernisme.

Els seus principis van ser la modernitat, l'uropeïtat i la catalanitat. L'any 1881 va nàixer la primera publicació d'aquest corrent: *L'Avenç*, òrgan d'expressió d'una nova generació d'escriptors (Raimon Casellas o Joan Maragall), de pintors (Santiago Rusiñol o Ramon Casas) i de gramàtics (Pompeu Fabra). El modernisme, però, es va expressar en tots els camps artístics, amb excel·lents resultats en teatre, novel·la, poesia, música, pintura i arquitectura.

Sovint, s'ha contemplat el modernisme en l'àmbit de l'arquitectura com el moviment artístic de major transcendència en l'època moderna. No es pot interpretar, però, com una simple versió catalana de *l'Art nouveau*, o com la simple expressió d'un arquitecte genial com Gaudí. Tal com afirma Oriol Bohigas², el modernisme té a Catalunya una qualitat i una intensitat extraordinàries. Es tracta d'un moviment força complex, que destaca tant per la difusió i popularització que assolirà com per la complexitat estilística i l'amplitud cronològica, cosa que permetrà la convivència i la interacció amb el darrer moment eclèctic dels *revivals*, o amb el revisionisme social i formal dels *Arts and crafts*.

Podem afirmar, doncs, que l'historicisme neomedieval, l'eclecticisme i el modernisme seran propostes arquitectòniques que conviuen i s'interrelacionen.

En molts de sentits, el modernisme va ser una reacció contra la industrialització i contra la producció d'objectes en sèrie, cosa que explica la valoració del treball artesà i l'empenta de les arts decoratives afavorides pel nou estil.

L'interès romàntic per l'arquitectura medieval i per l'exotisme de l'art islàmic, especialment el mudèjar, marcaran l'arquitectura. En l'àmbit constructiu, llueix la tècnica del maó vist, i, en el formal, la reproducció de diferents composicions i elements.

Quant a material i estructures, es manifesta interès per les noves tècniques, alhora que s'hi fomenta la revitalització de tècniques tradicionals. S'hi empraran materials com el ferro o el vidre, conjuntament amb els tradicionals com la pedra, la fusta o el totxo. Aquests materials, però, seran tractats de manera diferent, donant-los valor estètic.

² BOHIGAS, Oriol: *Reseña y catálogo de la arquitectura modernista*, vol. I, Ed. Lumen, 1968.

L'arquitectura modernista es definirà com una arquitectura global i integradora de totes les arts. El decorativisme de l'estil va donar com a resultat una nova dimensió als elements naturals, i va buscar elements d'inspiració històrica i d'exotisme valorant per damunt de tot la imaginació de l'arquitecte. La decoració dels interiors de l'edifici reben el mateix tractament decoratiu que els exteriors, fet que comportarà una estreta col·laboració entre els arquitectes i els artesans.

Des del punt de vista estètic, aquest estil es caracteritza pel gust per la línia corba i pel dinamisme de les formes, la utilització de formes decoratives de temàtica vegetal i animal, i també per una nova iconografia basada en la idealització de la figura femenina. L'acoloriment esdevindrà fruit de la recerca de la plasticitat del ferro, la ceràmica i el treball del vitrall. L'individualisme i la creativitat de l'arquitecte es manifestaran amb plenitud en la seva obra.

A partir del 1900, el modernisme va deixar de ser un estil revolucionari i va ser acceptat per la burgesia industrial, que construeix les seves fàbriques, les seves cases o els seus palaus amb el nou estil. Lluís Domènech i Montaner (1850-1923), Antoni Gaudí (1852-1926) i Josep Puig i Cadafalch (1867-1956) són els principals arquitectes modernistes catalans que treballaran en plena consolidació de l'eixample de Barcelona.

7. L'ARQUITECTURA A TORTOSA AL TOMBANT DE SEGLE

Com ja hem apuntat, l'historicisme neomedieval, l'eclecticisme i el modernisme seran propostes arquitectòniques que conviuran i s'interrelacionaran.

A l'eixample del Temple s'instal·larà la classe burgesa, i, per tant, serà on trobarem els principals exemples d'arquitectura. L'eixample es desenvoluparà principalment al llarg de dos eixos, el carrer Cervantes i l'actual avinguda de la Generalitat, i presentarà una rica mostra dels estils d'arquitectura que van conviure a l'època.

L'eclecticisme té com a exemple l'obra de Josep Maria Vaquer, titulat com a mestre d'obra l'any 1888 i autor, entre altres, de la Casa Brunet (1913), de la Casa de Josep Sabater (1914), o la Casa d'Esteve Lamote de Grignon (1911).

A mig camí entre l'eclecticisme i el modernisme, trobem la figura de qui va ser arquitecte municipal des del 1882 fins al 1901, Joan Abril, amb el disseny del Mercat Municipal construït entre 1884 i 1887.

D'altra banda, a Tortosa, el modernisme arribà de ple de la mà de qui serà arquitecte municipal, Pau Monguió i Segura, que el desenvoluparà tant en l'àmbit de l'obra pública promoguda per l'Ajuntament (Escorxador, certs espais del Parc municipal), com en l'habitatge (Casa Piñana, Casa Grego, Casa Matheu, Casa Pallarés).

Pau Monguió Segura (1865-1956) nasqué a Tarragona. Es va titular com a arquitecte a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona l'any 1889. L'Escola Provincial d'Arquitectura es va crear l'any 1871, cosa que va permetre que assolís la titulació d'arquitecte a Barcelona, sense haver de desplaçar-se a les acadèmies de Madrid o de València. Elies Rogent en va ser el primer director, també va ser professor de l'Escola Domènech i Montaner. Tots dos van ser professors de Monguió.

Joan Bassegoda³ el defineix com un arquitecte decididament modernista, amb obres interessants a Tarragona i a Terol, de les quals destaca el projecte de l'Escorxador municipal a Tortosa. Afirmar Bassegoda: "Monguió pot ésser situat dins de la línia de Domènech i Montaner, àdhuc, a la seva mateixa altura."

³ BASSEGODA, Joan *et altera: Modernisme a Catalunya*, Ed. De Nou Art Thor, Barcelona (1981).

L'any 1898 obtingué el càrrec d'arquitecte municipal de Terol. Després de treballar a Tarragona i a Terol, l'any 1901 arriba a Tortosa per ocupar la plaça d'arquitecte municipal.

Quan Pau Monguió arriba a Tortosa a finals d'aquell any, Joan Abril promovia un segon pla d'eixample. Monguió venia a ocupar el càrrec d'arquitecte municipal de Tortosa, càrrec en què succeirà Joan Abril.

L'any 1908, Monguió renuncia al càrrec d'arquitecte municipal per tornar a Terol com a arquitecte provincial, on continuarà fins al 1921 en què retorna a Tortosa. Entre 1910 i 1912 construeix a Terol, on dissenyarà els edificis més emblemàtics al voltant de la popular Plaza del Torico.

Durant el llarg període que Monguió exerceix a Terol es construiran a Tortosa moltes de les cases de l'eixample del Temple, que no podem, però, definir com a modernistes, ja que presenten un marcat estil historicista on l'eclecticisme en determina l'estil.

L'any 1921 torna a Tortosa on tornarà ocuparà una altra vegada el càrrec d'arquitecte municipal, rellevant el seu propi fill.

8. L'OBRA DE PAU MONGUIÓ A TORTOSA

La Casa de Cristòfol Nicolau

Es tracta d'una casa amb porxos situada a la plaça d'Agustí Querol i encarregada per Cristòfol Nicolau l'any 1902. D'aquest edifici, l'arquitecte només en va arribar a fer l'entresol. L'encàrrec va ésser rectificat per J. M. Vaquer. Monguió hi emprava nous materials de construcció de biga metàl·lica i l'obra vista a les arcades, fet innovador a Tortosa, i que després es desenvoluparà en l'Escorxador municipal.

L'Escorxador municipal

El projecte fou signat per Monguió l'any 1905. Situat a la vora del riu, va haver de ser construït guanyant terreny a l'Ebre. Aquest fet va comportar que s'hagués d'emprar un sistema de fonamentació sobre pilotatges i pilars lligats amb arcs. El projecte, suscitat per la necessitat de seguir normatives higièniques i dotar amb equipaments la ciutat, supera anteriors historicismes i opta per una estructura de pavellons, adjudicant un espai específic per a cada una de les funcions que havia de tenir l'edifici.

La utilització combinada de ceràmica i fàbrica de maó a vista ens apropa al mudèjar. Cal recordar l'estada de Monguió a Terol, i la convivència amb els seus edificis medievals de tradició àrab, i també que fou alumne de Lluís Domènech i Montaner, autor entre altres de la Casa Montaner, del Restaurant Bar de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 i de l'Hospital de Sant Pau.

Trets específicament modernistes els trobem en la forja de portes i finestres de la façana principal, en la utilització conjunta de la pedra, la maçoneria arrebossada, l'obra vista, les manises, i la ceràmica vidrada que presenta la cresteria del capdamunt de les teulades. Tots aquests trets confereixen a l'edifici un contrastat cromatisme.

A l'interior, encavallades de fusta i ferro conformen l'estructura dels pavellons. L'escultura amb la representació de caps d'animals, molts dels quals han desaparegut en la restauració actual, formava part de l'edifici.

La Casa Matheu

L'edifici fou encarregat a Monguió per Facundo Segarra i es va construir al carrer Cervantes, 2. Datat l'any 1907, presenta el mur format per carreus encoixinats i, distribuïda per tot el mur, decoració vegetal. La casa presenta un vistós mirador al xamfrà.

Les reminiscències de l'arquitectura islàmica tornen a ser evidents amb la presència al mirador de capitells mixtilinis que emmarquen vitralls policroms de temàtica vegetal. L'edifici és coronat per una estructura en forma de lletra

omega, molt característica dins del repertori de les formes decoratives del modernisme. Aquest coronament intensifica el protagonisme del xamfrà.

La Casa Pallarés

Es tracta d'un dels habitatges unifamiliars que va dissenyar Monguió i que es situa a l'actual Avinguda de la Generalitat 108. D'aquest edifici cal destacar la rotunda composició volumètrica i la presència d'un torreó lateral que, originàriament, presentava coberta a quatre aigües. La decoració a base de maó vist i rajoles acolorides es troba per tot l'edifici.

La Casa Grego

La Casa Grego es troba situada a la plaça de l'Olivera i fou encarregada a Monguió per Pilar Fontanet, vídua de Fontcuberta, qui demanà permís d'obra l'any 1908.

Sembla que el projecte inicial de Monguió fou rectificat per Ezequiel Porcel. L'epidermis de l'edifici presenta una densa decoració vegetal amb la tècnica de l'estuc i la combinació de ferro, fusta i vidre a la façana.

Les estructures arquitectòniques en forma d'omega emmarcant portes, finestres i balcons tornen a repetir-se en aquest edifici. L'estructura de la façana es dibuixa amb predomini de la línia corba que imprimeix dinamisme a les formes.

Un imponent mirador construït amb fusta, vidre i ferro forjat ocupa el xamfrà de l'edifici, trencant la simetria de la façana principal: La seva aparença de proa va ser posteriorment emprada per Monguió a la Casa Ferran, a Terol.

L'edifici, que no es va construir a l'eixample de la ciutat, sinó en l'espai ocupat per la ciutat medieval, contrasta amb la façana gòtica de la catedral de Santa Maria i amb el portal del Romeu, amb el qual es fon la construcció.

Escalinata del Parc municipal

Com ja hem apuntat, Monguió abandona el càrrec d'arquitecte municipal de Tortosa l'any 1908, i no serà fins l'any 1921 que tornà a ocupar el mateix càrrec a la nostra ciutat rellevant al seu propi fill. D'aquest període cal destacar el projecte d'escalinata per al Parc municipal datat el mateix any.

El nou llac es va construir l'any 1918 a la zona alta del Parc per tal de facilitar el rec i el desguàs. L'escalinata que dissenyarà Monguió tindrà com a objectiu comunicar la part alta i la baixa del Parc.

L'escalinata, que cronològicament pertany a un modernisme tardà, mostra elements que podem definir com a plenament modernistes. Quant als materials, la pedra de còdols de les escales o el trencadís dels bancs

s'integren plenament en el conjunt vegetal que l'envolta. De la mateixa manera passa amb les formes corbes i de caire orgànic de les baranes, cosa que els confereix ritme i moviment.

Casa Piñana

El projecte de la Casa Piñana, encarregada a l'arquitecte per David Piñana Domingo, és signat per Monguió l'any 1923, en el segon període d'estada de l'arquitecte a la nostra ciutat.

Aquest edifici es troba situat a l'actual avinguda de la Generalitat, 97, davant del Parc municipal. Un altre mirador estructura la façana de l'edifici, en aquest cas dividit en tres obertures en forma d'arcs, entre parabòlics i de mig punt, perfilats amb decoració de trencadís. Les manises, la decoració vegetal i la forja que presenta el mirador són els elements decoratius que ostenta l'edifici, que corona una barana de pedra i ferro.

9. BIBLIOGRAFIA

ABRIL I GUANYABENS, Joan: *Un capítol de la nova actuació a Tortosa*. Impremta Heraldo de Tortosa. Tortosa, 1931.

BAILA I PALLARÉS, Miquel A.: *La ciutat de Tortosa. Evolució de l'espai urbà*, Ed. Antinea, Vinaròs, 1999.

BASSEGODA, Joan *et altera: Modernisme a Catalunya*, Ed. De Nou Art Thor. Barcelona 1981

BOHIGAS, Oriol: *Reseña y catálogo de la Arquitectura Modernista*, Ed. Lumen. Barcelona, 1983.

CID, Òscar i MARTÍNEZ, Joan: *Les muralles de Tortosa. Les avançades de Sant Joan*. XV Setmana Escolar de Tortosa. Ed. Ajuntament de Tortosa. Regidoria d'Ensenyament i Estudis Universitaris. Tortosa 2003.

CID, Pilar *et altera: El Baix Ebre i Tortosa: Aproximació al coneixement de la comarca, els homes i el territori*. Ajuntament de Tortosa, 1987.

CURTO, Albert: *Tortosa. Imatges d'un espai, d'un temps, d'una gent*. Ed. La Veu del Baix Ebre. Tortosa, 2000.

CURTO, Albert *et altera: Patrimoni al rebost*. Impremta Jordi Dassoy, Sant Carles de la Ràpita, 2004.

LLUÍS GINOVART, Josep: "Assaig per a una alternativa a l'arquitectura modernista en l'eclecticisme isabelí dels mestres d'obra". *Ebre-Informes* núm. 351, 1984.

LLUÍS GINOVART, Josep: "Pau Monguió i Segura i l'arquitectura modernista a Tortosa". *T(D) Memorable estat de quan Tortosa canvià de segle*, 1986.

LLUÍS GINOVART, Josep: "Tortosa i el seu Eixample: la construcció de la ciutat moderna". *Ebre-Informes* núm. 385, pàg. 16 i 17, 1985.

LLUÍS GINOVART, Josep: "Tres obres de la història de l'arquitectura local. Anàlisi del seu arriscat paper conceptual". *Ebre-Informes* núm. 336, pàg. 24, 1984.

LÓPEZ I DAUFÍ, Antoni: *Guia d'arquitectura de la Demarcació de l'Ebre*. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de l'Ebre. Tortosa, 2002.

MARC, Jordi: "Les obres d'August Font i Carreras a Tortosa. Noves aportacions al seu catàleg". *Nous Col·loquis V*, pàg. 163-199. Ed. Cooperativa Gràfica Dertosense. Tortosa, 2001.

MASSIP, Francesc: "L'arquitectura en ferro a Tortosa: El mercat públic (1884-1887)". *d'Art*, núm. 11 (1985), pàg. 191-215.

RALDA BAS, Anna: "El modernisme a Tortosa". *La Veu del Baix Ebre*, 27 d'agost de 2004.

SORRIBES, Jesús: "Població, economia i societat a la Tortosa del canvi de segle". *T(D) Memorable estat de quan Tortosa canvià de segle*, 1986.

VERGÉS PAULÍ, Ramon: *Espurnes de la llar*. Vol HI. Tortosa, 1909.